

dr Magdalena Kugiejko

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

e-mail: kugiejko@amu.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-2355-6429>

Niespójności i konflikty interesów – zarządzanie turystyką na Svalbardzie

INCONSISTENCIES AND CONFLICTS OF INTEREST: TOURISM MANAGEMENT IN SVALBARD

Summary

As recently as the 20th century, coal mining dominated the economy of Svalbard. Currently, there is a rapid increase in tourism activities based on the natural environment, wildlife, and glaciers. This developing sector became a significant part of the economy, and ensuring its sustainability became a priority. Moreover, the global network of the internet creates new possibilities, becoming a communication channel that influences the recipient. The increase in tourism offers and access to information creates a dilemma regarding how the industry should balance provided services with the protection of the archipelago. To achieve this goal, a review of regulations was conducted, and original research was carried out in 2022 (n = 366), which revealed inconsistencies in tourism management in Svalbard. Activities such as coal mining and cruise ship voyages disrupt the balance between economic development and the state of the natural environment.

Keywords: tourism services; Spitsbergen; sustainable development; Arctic tourism

Streszczenie

Jeszcze w XX wieku Svalbard był miejscem, gdzie dominowało wydobywanie węgla. Obecnie odnotowuje się gwałtowny wzrost działalności turystycznej opartej na przyrodzie, zwierzętach i lodowcach. Rozwijający się sektor turystyczny jest ważną częścią gospodarki, a uczynienie go zrównoważonym jest priorytetem. Ponadto globalna sieć, jaką jest Internet, daje nowe możliwości, stając się kanałem komunikacji oddziałującym na odbiorcę. Wzrost ofert turystycznych, dostęp do informacji stwarza dylemat dotyczący tego, w jaki sposób branża powinna bilansować świadczenie usług z ochroną archipelagu. Aby zrealizować cel, dokonano przeglądu przepisów oraz przeprowadzono autorskie badania w 2022 roku (n = 366), w trakcie których wykryto niespójności w zarządzaniu turystyką na Svalbardzie. Działania, tj. wydobywanie węgla, rejsy statków wycieczkowych, zaburzają równowagę rozwoju gospodarczego i stanu środowiska przyrodniczego.

Słowa kluczowe: usługi turystyczne; Spitsbergen; zrównoważony rozwój; turystyka arktyczna

Wstęp

Turystyka towarzyszy ludziom od najdawniejszych czasów. Nie jest to nowe zjawisko. Człowiek ma potrzebę poznawania świata, różnych jego zakątków. Jednak wśród tych powszechnie znanych i odwiedzanych pojawiają się nietypowe destynacje, do których można przypisać obszary arktyczne. Podczas gdy Svalbard był przez większość XX wieku miejscem, w którym dominującą działalnością było wydobywanie węgla, to obecnie przedstawia się go jako prężnie rozwijającą się destynację turystyczną. Turystyka Svalbardu oparta jest na przyrodzie, obecności dzikich zwierząt, lodowcach¹. Stolicą obszaru jest Longyearbyen, najbardziej wysunięte na północ miasto świata, które przechodzi poważną transformację ze względu na rosnącą popularność turystyczną. Położone na wyspie Spitsbergen w norweskim archipelagu Svalbard Longyearbyen w przeszłości było odizolowanym, uzależnionym od zasobów naturalnych miastem, opierającym się w dużej mierze na wydobywaniu węgla i rybołówstwie. Jednak wraz z rozwojem Internetu jest w stanie wykorzystać globalne rynki i zdywersyfikować swoją gospodarkę. W ostatnich 20 latach nastąpił duży wzrost zainteresowania tym obszarem². Jednym z głównych czynników napędzających tę transformację jest fakt, że Starlink, satelitarna usługa internetowa stworzona przez SpaceX, zrewolucjonizowała gospodarkę cyfrową na Svalbardzie³. Norweski archipelag Svalbard znajduje się na Oceanie Arktycznym, a jego odległe położenie w przeszłości utrudniało dostęp do usług internetowych. Internet umożliwił Longyearbyen stanie się centrum badań i turystyki.

W mieście zlokalizowane jest Centrum Uniwersyteckie (The University Centre in Svalbard – UNIS), które oferuje różnorodne programy studiów w dziedzinie nauk przyrodniczych, a także jest popularnym miejscem dla turystów, gdyż w tym samym budynku znajduje się interaktywne Muzeum Svalbardu. Ponadto dostępność obszaru wyraża się w licznie organizowanych rejsach z możliwością zejścia na ląd. Do portu w Longyearbyen

1 E. Kotašková, *From Mining Tool to Tourist Attraction. Cultural Heritage as a Materialised form of Transformation in Svalbard Society*, „Polar Record”, 58 (2022), e19, s. 1-9, <https://doi.org/10.1017/S0032247422000092>; M. Kugiejko, *Increase of Tourist Traffic on Spitsbergen: An Environmental Challenge or Chance for Progress in the Region?*, „Polish Polar Research”, 42 (2021), no. 2, s. 139-159.

2 J. Kizielewicz, *Morskie rejsy wycieczkowe na Arktykę i Antarktydę – trendy, rozwój, perspektywy*, *Ekonomiczne Problemy Turystyki*, 35 (2016), nr 3, s. 313-325; R. Norum, *Barentsburg and Beyond. Coal, Science, Tourism, and the Geopolitical Imaginaries of Svalbard's "New North"*, in: *Postcolonial Perspectives on the European High North. Unscrambling the Arctic*, eds. G. Huggan, L. Jensen, London 2016, s. 31-65; Statistics Norway, *Industry Statistics for Svalbard*, 2022, <https://www.ssb.no/en/statbank/table/07383/tableViewLayout1/> [dostęp: 24.07.2023].

3 The Future of Internet Access, 2023, <https://ts2.space/en/the-future-of-internet-access-in-svalbard-starlink-takes-flight/> [dostęp: 29.12.2022].

w sezonie letnim 2023 zawitało około 67 tys. pasażerów⁴. Rejony te przestają być postrzegane jako miejsca nieosiągalne, a istotnym czynnikiem kształtującym popyt i podaż ruchu turystycznego tego obszaru jest informacja o jego ofercie turystycznej. Coraz częściej informacje o destynacjach lub pojedynczych obiektach noclegowych pozyskiwane są przez turystów z Internetu⁵.

Celem niniejszego artykułu jest identyfikacja specyfiki usług turystycznych Spitsbergen, ich promocja, a także weryfikacja i wskazanie niespójności w komunikacji oraz sposobie rozwoju turystyki obszaru. Gwałtowny wzrost ofert turystycznych, dostęp do informacji stwarza dylemat dotyczący tego, w jaki sposób branża powinna zrównoważyć świadczenie usług z ochroną archipelagu. W ramach realizacji celu dokonano przeglądu dostępnych źródeł pisanych, obowiązujących przepisów oraz przeprowadzono autorskie badania w 2022 roku (n = 366), dotyczące dostępnej oferty turystycznej.

1. Turystyka na Svalbardzie

Turystykę arktyczną możemy przypisać do podróżowania poznawczego. Wypoczynek taki charakteryzuje się zaspokajaniem ciekawości turystów w tematyce i zakresie, jaki ich interesuje. Wyróżnia się wiele form tego typu turystyki, w tym m.in. turystykę polarną, której uszczegółowieniem jest turystyka arktyczna⁶. Głównym celem turystyki obszarów polarnych jest poznanie fauny i flory występujących na Arktyce i Antarktydzie. W ostatnich czasach ze względu na wzrost popularności Arktyki wśród ludzi zwiększyła się także jej rola w turystyce. Dzięki uwadze mediów oraz klimatologów kierowanej na ten rejon w związku z zmieniającym się klimatem ludzie z całego świata chcą zobaczyć ten obszar, zanim zniknie⁷. Jednakże przez wzgląd na to, że sama definicja Arktyki jest różnie rozumiana, są także problemy ze zdefiniowaniem turystyki arktycznej. Popularne jest stwierdzenie, że termin „turystyka arktyczna” odnosi się do wszelkich aktywności turystycznych,

4 Visit Svalbard, 2023, <https://www.visitsvalbard.com/hva-skjer/dark-season-blues-p2521203> [dostęp: 29.12.2022].

5 A. Balińska, *Determinanty popytu mieszkańców Warszawy na usługi agroturystyczne*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Turystyki”, 2014, nr 1 (25), s. 251-264; K. Król, *Dywersyfikacja źródeł ruchu w internetowej promocji agroturystyki*, „Problemy Drobnych Gospodarstw Rolnych”, 2019, nr 1, s. 51-59, <http://dx.doi.org/10.15576/PDGR/2019.1.51>.

6 *Turystyka*, red. W. Kurek, Warszawa 2007, s. 257, 11.

7 S. de la Barre, S.P. Maher, J. Dawson i in., *Tourism and Arctic Observation Systems. Exploring the Relationships*, „Polar Research”, 35 (2016), no. 1, 24980, <http://dx.doi.org/10.3402/polar.v35.24980>; J. Saarinen, A. Varnajot, *The Arctic in Tourism. Complementing and Contesting Perspectives on Tourism in the Arctic*, „Polar Geography”, 42 (2019), no. 2, s. 109-124.

mających miejsce na północ od koła podbiegunowego⁸. Arktyka jest różnorodna, dlatego inne atrakcje są popularne na Alasce, a inne na Islandii. Produkty turystyczne są dostosowywane do lokalnych środowisk. Jednak istnieje pewien trzon atrakcji turystycznych, np. oglądanie zorzy polarnej lub jazda na skuterach śnieżnych⁹.

W latach 90. największą popularnością cieszyła się północna Skandynawia, gdzie norweski rząd aktywnie i priorytetowo traktował rozwój turystyki, doprowadzając do znacznego wzrostu liczby turystów i komercjalizacji¹⁰. Obecnie jedną z popularniejszych destynacji turystyki arktycznej jest archipelag Svalbard, z główną wyspą Spitsbergen. Od 1925 roku Svalbard znajduje się pod norweską jurysdykcją, nie wykazując śladów rdzennej ludności. W ciągu ostatnich 400 lat archipelag służył raczej jako tymczasowe miejsce, w którym rosyjscy, amerykańscy i europejscy myśliwi, naukowcy, poszukiwacze przygód i interesariusze przemysłowi wydobywali dostępne zasoby¹¹. Łowiectwo, wielorybnictwo oraz górnictwo były kluczowe dla osiedlających się. Stałe osady norweskie i rosyjskie pojawiły się na początku XX wieku wraz z rozpoczęciem wydobycia węgla na dużą skalę. Przemysł, głównie wydobycie minerałów, doprowadził do powstania wielu znaczących obiektów, budynków, rozległych systemów kolejek linowych, górskich tuneli kopalnianych¹² itp. Zasoby naturalne rozwijały osadnictwo tego obszaru. W latach 80. w górniczym mieście Pyramiden, założonym przez Szwecję w 1910 roku, a następnie sprzedanym po 53 latach działalności, rosyjska spółka górnicza Trust Arktikugol zamknęła działalność wydobywczą. Miasto było rozwijane zgodnie z radzieckimi ideami utopijnego społeczeństwa. Znajdowały się tam „wszystkie udogodnienia”, jakich można było potrzebować. Większość budynków nadal stoi w takim stanie, w jakim znajdowały się w momencie wyjazdu mieszkańców. W centrum Pyramiden nadal znajduje się popiersie Lenina, który czuwa nad miastem, z widokiem na lodowiec Nordenskiöldbreen¹³. Opuszczone miasto Pyramiden stanowi jedną z głównych atrakcji kulturowych obszaru.

Mając na uwadze rabunkową działalność przybywających eksploratorów, wprowadzono ustawę o ochronie środowiska Svalbardu, która chroni wszystkie struktury i artefakty związane z działalnością człowieka sprzed 1946 roku (ustawa o ochronie

8 Tamże.

9 Tamże, s. 118-119

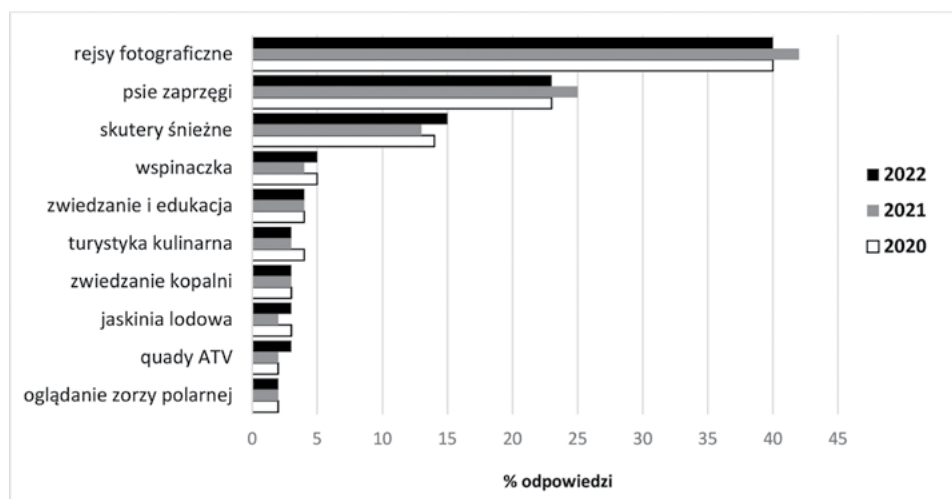
10 A.C. Flyen, C. Flyen, A.W. Hegnes, *Exploring Vulnerability Indicators. Tourist Impact on Cultural Heritage Sites in High Arctic Svalbard*, „Heritage”, 6 (2023), no. 12, s. 7706-7726.

11 T.B. Arlov, *A Short History of Svalbard*, Oslo 1994; A.C. Flyen, A.E. Thuestad, *A Review of Fungal Decay in Historic Wooden Structures in Polar Regions*, „Conservation and Management of Archaeological Sites”, 24 (2022), no. 1-3, s. 3–35, <https://doi.org/10.1080/13505033.2022.2156145>.

12 K. Dahle, H.B. Bjerck, K. Prestvold, *Kulturminneplan for Svalbard 2000-2010*, [Cultural Heritage Plan for Svalbard 2000-2010, Sysselmannen på Svalbard. Longyearbyen, Norway 2000; A.C. Flyen, C. Flyen, A.W. Hegnes, *Exploring Vulnerability Indicators*, s. 7709-7712.

13 Visit Svalbard, 2023.

środowiska na Svalbardzie). Te historyczne pozostałości (np. maszt sterowca Amundse-na, Nobile’a i Ellswortha z podróży na biegun północny, opuszczone miasto Pyramiden) często stanowią atrakcję w odwiedzanych miejscach, przyciągając uwagę, i „opowiadają” historii o ludzkiej odporności w trudnych warunkach¹⁴. Ponadto zabytki kulturowe są ekspozowane i narażone na wpływ surowego klimatu oraz środowiska fizycznego Arktyki. Co za tym idzie, połączenie wpływu turystyki i zmian klimatu powoduje ich szybszą degradację, stanowiąc również zagrożenie, np. grożące zawaleniem szyby¹⁵. W literaturze uznaje się, że obiekty dziedzictwa kulturowego są uznawane za atrakcje turystyczne, a ich wartości są doceniane. Należy jednak podkreślić, że na Svalbardzie większość turystów jest przede wszystkim zainteresowana doświadczaniem środowiska naturalnego i dzikiej przyrody, a obiekty dziedzictwa kulturowego są atrakcjami drugorzędnymi (il. 1.).



Il.1. Top 10 kategorii – całkowitej sprzedaży „ofert turystycznych” w latach 2020-2022.

Źródło: Svalbard-Statistikken 2020, 2021, 2022¹⁶.

Rosnąca atrakcyjność i dostępność Arktyki doprowadziły do rozwoju działalności turystycznej zarówno na lądzie, jak i na morzu. Rozwój turystyki pod względem wielkości,

14 R.M., Roura, *The Footprint of Polar Tourism. Tourist Behaviour at Cultural Heritage Sites in Antarctica and Svalbard*, Groningen 2011 (Circumpolar Studies, vol. 7).

15 A.C. Flyen, A.E. Thuestad, *A Review of Fungal Decay in Historic Wooden Structures in Polar Regions*, s. 6-10.

16 Svalbard-Statistikken, 2020, <https://www.visitsvalbard.com/dbimgs/%C3%85rsstatistikk2020-VisitSvalbard.pdf> [dostęp: 1.12.2022]; Svalbard-Statistikken, 2021, <https://www.visitsvalbard.com/dbimgs/%C3%85rsstatistikk2021.pdf> [dostęp: 1.12.2022]; Svalbard-Statistikken, 2022, <https://www.visitsvalbard.com/dbimgs/%C3%85rsstatistikk2022.pdf> [dostęp: 1.12.2022].

rodzajów działalności w całej Arktyce nastąpił jednak nierównomiernie¹⁷. Obecnie 65% powierzchni lądowej Svalbardu i 87% jego wód terytorialnych jest chronionych na mocy przepisów ustawowych i wykonawczych¹⁸. Co więcej, w porównaniu do wielu innych odległych miejsc w Arktyce Svalbard jest łatwo dostępny przez cały rok ze względu na sprzyjające warunki lodowe i infrastrukturę portową. Longyearbyen to największy port wycieczkowy w Norwegii, gdzie sezon wycieczkowy trwa od kwietnia do połowy października.

Biuro Gubernatora śledzi aktywność statków wycieczkowych (Sysselmasteren på Svalbard), a jego dane wskazują, że Longyearbyen jest częstym celem podróży różnorodnych statków wycieczkowych. Statki konwencjonalne realizują zazwyczaj 14-17-dniowy rejs z Niemiec, Kopenhagi lub Anglii wzdłuż głównej linii brzegowej Norwegii. Statki ekspedycyjne, rozpoczynające i kończące rejs w Longyearbyen, płyną wzdłuż zachodniego wybrzeża lub opływają wyspę Spitsbergen, a statki pozostające przez cały sezon na Svalbardzie wykorzystują Longyearbyen jako punkt przesiadkowy na zawinięcia, zmianę załogi, zaopatrzenie i inne. Większość turystów indywidualnych odwiedzających archipelag wybiera małe i średnie statki wycieczkowe mieszczące 12-500 pasażerów¹⁹. Najczęściej gośćmi konwencjonalnych rejsów wycieczkowych są Niemcy. Do portu zawijają również jedne z większych statków wycieczkowych na świecie, jak *MSC Meraviglia* czy *MSC Preziosa*²⁰ (il. 2). Turyści w ramach opłaty za rejs *MSC Meraviglia* zapłacili podatek wysokości 262 267 zł na rzecz Funduszu Ochrony Środowiska Svalbardu.

-
- 17 G. Jóhannesson, J. Welling, D. Müller i in., *Arctic Tourism in Times of Change. Uncertain Futures – from Overtourism to Re-Starting Tourism*, Nordic Council of Ministers, Copenhagen 2022, <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1640475/FULLTEXT01.pdf> [dostęp: 1.06.2024].
- 18 Norwegian Polar Institute, 2022 Thematic data: *Governor of Svalbard, Norwegian Environment Agency*, Norwegian Environment Agency, <https://geodata.npolar.no/> [dostęp: 1.06.2024].
- 19 Regjeringen, no. 2023, *Environment over tourism on Svalbard: New rules from January 2025*, <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/de-fleste-koronatiltakene-pa-svalbard-oppheves/id2902710/>. [dostęp: 1.06.2024].
- 20 Port Longyearbyen, 2023, <https://portlongyear.no/?fbclid=IwAR23Gl0JoRA9iJF0ZytnjDilwXcoM91g-2tpOxlGeYmun-6suteGZiR4iNI> [dostęp: 1.06.2024].



MSC Preziosa

3500 pasażerów
1370 członków załogi
statek o długości 333 m
18 pięter



MSC Meraviglia

6036 pasażerów
1536 członków załogi
statek o długości 316 m
18 pięter
tonaż brutto przekracza
171 tys.

Il. 2. Gigantyczne statki wycieczkowe w Porcie w Longyearbyen.

Źródło: Port Longyearbyen, 2023, <https://portlongyear.no/?fbclid=IwAR23Gl0JoRA9ijF0ZytjDilwXcoM91g-2tpOxlGeYmun-6suteGZiR4iNI> [dostęp: 1.06.2024].

Podczas sezonu letniego 2023 do Longyearbyen zawitało około 41 tys. pasażerów konwencjonalnych rejsów wycieczkowych i 26 tys. pasażerów rejsów ekspedycyjnych (szacunkowe obłożenie statków wynosiło 80%). Powyższe dane potwierdzają znaczące zainteresowanie turystyką polarną, która z roku na rok staje się popularniejsza i bardziej dostępna. Często w literaturze podkreślane są braki odpowiednich narzędzi zarządzania do radzenia sobie ze wzrostem turystyki arktycznej, a także poważnymi skutkami zmian klimatu. Konkurencyjne interesy geopolityczne i rozwój eksploatacji zasobów są cały czas aktualne²¹. Jako niezbędne narzędzia do zarządzania rozwojem turystyki na Svalbardzie promowane są szersze regulacje, mające na celu kontrolę przepływu odwiedzających, ochronę przyrody i zrównoważenie interesów mieszkańców.

21 E. Gawor, P. Dolnicki, *Arctic Tourism Development with Regard to Legal Regulations and Environmental Protection*, „Studies of the Industrial Geography Commission of the Polish Geographical Society”, 32 (2018), no. 2, s. 289-298, <https://doi.org/10.24917/20801653.322.20>; O. Krange, B.P. Kaltenborn, M. Hultman, *Cool Dudes in Norway. Climate Change Denial among Conservative Norwegian Men*, *Environmental Sociology*, 5 (2018), no. 1, s. 1-11, <https://doi.org/10.1080/23251042.2018.1488516>; S.M. Saville, *Valuing Time. Tourism Transitions in Svalbard*, „Polar Record”, 58 (2022), e11, <https://doi.org/10.1017/S0032247422000055>, s. 11.

2. Metody badawcze

W celu identyfikacji specyfiki usług turystycznych Spitsbergenu, określenia skuteczności promocji, a także weryfikacji niespójność w sposobie rozwoju turystyki obszaru wykorzystano szereg metod badawczych. Analiza opiera się na połączeniu studium przypadku z oceną warunków i obserwacjami turystów, przewodników, mieszkańców i badaczy. Podejścia te zostały wybrane w celu zapewnienia kompleksowego zrozumienia miejsc i ich dynamiki, umożliwiając głębszą eksplorację i podatności na zagrożenia.

Aby zebrać dane na temat czynników wpływających na ciekawość turystyczną i degradację miejsc, wykorzystano formę kwestionariusza ankietowego. Procedury doboru próby i zbierania danych przeprowadzono w 2022 roku. Populację docelową badania stanowili turyści, którzy podróżowali na Svalbard. Aby dotrzeć do populacji, autorka zidentyfikowała sześć różnych grup społecznościowych (tj. Spitsbergen/Svalbard i cała Arktyka – podróże, Svalbard – Grenlandia – Islandia – Porady podróżnicze – Zdjęcia i filmy) skupionych na turystyce w Arktyce lub turystyce na Svalbardzie na portalach społecznościowych Facebook. Po uzyskaniu zgody moderatorów grup na zamieszczenie ankiety link do kwestionariusza został opublikowany w dwóch oddzielnych okazjach w odstępie około miesiąca (maj i sierpień 2022 roku). Zrobiono to, aby zmaksymalizować zasięg w tych grupach. Mając na uwadze pozyskanie danych z różnych miejsc i od szerszej grupy respondentów, zaprojektowany formularz ankiety online został również rozdany gościom w obiektach noclegowych (tj. Mary-Ann's Polarrigg, Hotel Radisson Blue Polar, hostel Gjestehuset 102) oraz w lokalnym Centrum Informacji Turystycznej Visit Svalbard. Kwestionariusz zawierał 24 pytania, 20 zamkniętych i 4 otwarte. Zostały one przygotowane i udostępnione zarówno w wersji drukowanej, jak i cyfrowej – kody QR. Część zamknięta kwestionariusza zawierała pytania wielokrotnego wyboru. W rezultacie zebrano 366 poprawnie wypełnionych ankiet. Ten proces miał na celu zapewnienie kompleksowego zrozumienia empirycznych przypadków, takich jak przebywanie w miejscach z założenia niedostępnych, cennych przyrodniczo, kulturowo, czy wskazanie podatności na zagrożenia. Chociaż próba nie jest statystycznie reprezentatywna, można ją traktować jako studium przypadku. Dla poziomu ufności 0,95 błąd statystyczny wynosi 1,1%.

Jako metodę badawczą zastosowano również analizę dokumentów w celu ujawnienia i zrozumienia niespójności oraz sprzecznych interesów dotyczących rozwoju turystyki na Svalbardzie. Analizę dokumentów można uznać jako procedurę przeglądu i interpretacji dokumentów w celu weryfikacji ustaleń z wcześniejszych badań. Obserwację uczestniczącą przeprowadzono w lipcu 2022 roku w Longyearbyen. Możliwość pobytu w miejscowości turystycznej oraz okazja do bezpośredniego kontaktu z pracownikami sektora turystycznego przyczyniły się do pogłębienia wiedzy o stanie sektora turystycznego.

3. Wyniki

Mając na uwadze przedstawienie szerszego tła oraz skali napływających z roku na rok turystów, wykorzystano dane pochodzące z Svalbard-Statistikken, czyli danych statystycznych dotyczących Svalbardu. Według danych z 2022 roku zauważa się 11-procentowy spadek przyjazdów i mniejszą o 8,3% liczbę udzielonych noclegów (tabela 1). Pomimo słabszych wskaźników w porównaniu z latami przed pandemią można stwierdzić, że proces odbudowy turystyki przebiega szybciej, niż oczekiwano. Średnia długość pobytu w 2022 roku wynosiła 2,3 dnia, a w 2021 roku 3 dni²².

Tabela 1. Liczba przybywających turystów w latach 2019-2022

Kategoria danych	Lata			
	2019	2020	2021	2022
Noclegi – liczba gości	162 949	65 091	78 993	147 834
Liczba odwiedzających (ogółem)	77 136	25 546	29 664	68 038
Airbnb (szacunkowa liczba gości)	4311	2031	1799	3538
Liczba użytkowników atrakcji	65 653	–	15 523	50 851
Liczba odwiedzających w Visit Svalbard	24 697	4076	4497	24 418

Źródło: Svalbard-Statistikken 2020, 2021, 2022²³.

Przeważającą narodowością przybywającą na Svalbard są Norwegowie. W 2022 roku 55,8% noclegów gości pochodziło z Norwegii²⁴. W autorskim badaniu (n = 366), wśród respondentów dominowali Polacy (n = 55), Anglicy (n = 39), Francuzi (n = 31), Holendrzy (n = 27), Niemcy (n = 25), Szwedzi (n = 14), Norwegowie (n = 14), a także mieszkańcy Stanów Zjednoczonych (n = 12), Australii, Singapuru czy Japonii. Należy zauważyć, że nie stwierdzono różnic między preferencjami turystów związanymi z ich krajem pochodzenia, a większość ankietowanych stanowiły osoby w wieku 30-49 lat. Wspomniana pandemia COVID-19 miała znaczący wpływ na zachowanie turystów na całym świecie, którzy zrezygnowali z zaplanowanych podróży z obawy o zdrowie i bezpieczeństwo. W czasie pandemii wielu nie wierzyło, że dane jeszcze im będzie gdzieś wyjechać, marząc o turystyce ostatniej szansy. Mówiąc o motywach podróży i czynniku doświadczenia w turystyce ostatniej szansy, estetyka wydaje się odgrywać kluczową rolę

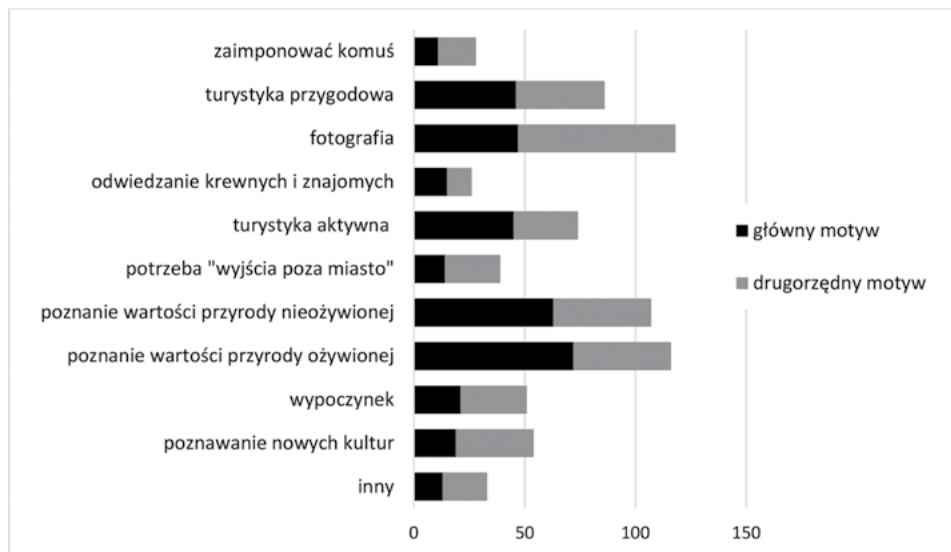
22 Svalbard-Statistikken, 2022, <https://www.visitsvalbard.com/dbimings/%C3%85rsstatistikk2022.pdf> [dostęp: 1.06.2024].

23 Zob. przypis 16.

24 Tamże.

w spojrzeniu turystów. Podróżowanie w ramach tego rodzaju turystyki²⁵ jest ściśle związane z pewnym doświadczeniem, na które liczy się podczas podróży. Turystyka ostatniej szansy dotyczy miejsc wciąż autentycznych. Podróżni gonią za pewnym obrazem, pewną estetyką miejsca, które pozostało takie samo przez długi czas, tak długo, jak pamiętają, ale teraz jest na skraju (często nieodwracalnej) zmiany. Decyzja o podróży do tzw. miejsc ostatniej szansy jest więc jednocześnie nadzieją na doświadczenie wspomnianej autentyczności ściśle związanej z pewnymi wizualizacjami, a także obawą, że nie będzie można ich doświadczyć w dającej się przewidzieć przyszłości. Jednak podróż na siedemdziesiąty ósmy równoleżnik (78°13'N) dla prawie połowy respondentów nie była tylko kolejnym przystankiem, ale spełnieniem ich marzeń (49%, n = 180). Dla 25% respondentów była to spontaniczna decyzja („czemu nie!”), 17% (n = 62) uznało ją za kolejny wyjazd turystyczny w ciekawe miejsce, natomiast 9% (n = 33) wskazało inny motyw, tj. wyjazdy związane z pracą, naukowe, sentymentalne. Z odpowiedzi wynika, że 63% (n = 231) osób odwiedza to miejsce po raz pierwszy, 37% było tu już wcześniej, a 22% (n = 81) odwiedza je często. Respondenci najczęściej wykorzystywali transport powietrzny 89%, pozostała część transport morski 11% (n = 40). Segment rejsów wycieczkowych zdecydowanie wzrósł. Początkowo były to niewielkie statki wycieczkowe mające kilkanaście członków załogi, po dzisiejsze ogromne wycieczkowce (MSC Meraviglia czy MSC Preziosa). Mówiąc o odbiorcach i tym, co przyciąga ich do przyjazdu, zgodnie z zebrany materiał, głównym powodem podróży do Arktyki są jej zasoby naturalne (il. 3). Są to turyści pragnący obserwować dzikie zwierzęta w ich naturalnych siedliskach (główny n = 72; drugi n = 44) oraz doświadczający piękna i samotności naturalnych obszarów (główny n = 63; drugi n = 49). Następnie są turyści żądni przygód (główny n = 46; drugi n = 40) i turyści, którzy realizują swoje pasje, np. fotografia (główny n = 47; drugi n = 71).

25 Z. Abrahams, G. Hoogendoorn, J.M. Fitchett, *Glacier Tourism and Tourist Reviews an experiential Engagement with the Concept of “Last Chance Tourism”*, „Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism”, 22 (2022), no. 1, s. 1-14, <https://doi.org/10.1080/15022250.2021.1974545>; K. Dube, G. Nhamo. *Tourist Perceptions and Attitudes Regarding the Impacts of Climate Change on Victoria Falls*, „Bulletin of Geography. Socio-economic Series”, 47 (2020), no. 47, s. 27-44, <http://doi.org/10.2478/bog-2020-0002>.



Il. 3. Główne motywy wyjazdu na Svalbard.

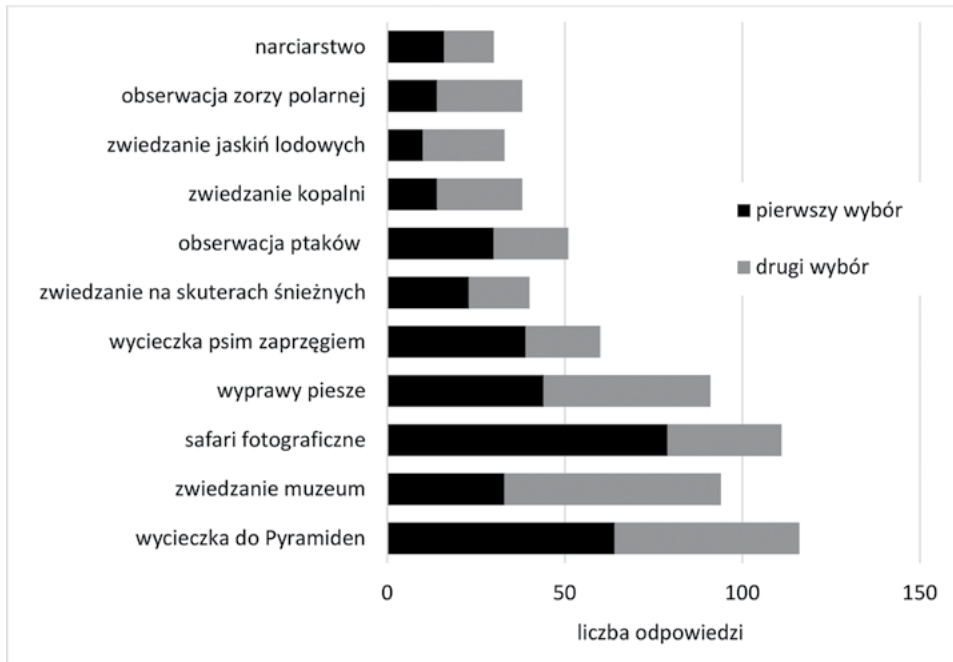
Źródło: opracowanie własne (n = 366).

Odnosząc się jeszcze do literatury, należy uznać, że marketing i media są głównymi przyczynami rozwoju motywacji, aby zobaczyć znikające miejsca, takie jak np. topniejące lodowce²⁶. Ponad połowa z zapytanych respondentów (56%, n = 205) potwierdziła, że strony internetowe przyczyniły się do przyspieszenia decyzji o wyjeździe na Spitsbergen (Visit Svalbard, Hurtigruten Svalbard Adventures, Wildlife). Najczęściej wykorzystywanym elementem promocji jest reklama, głównie w mediach społecznościowych (Facebook, Instagram).

Na badanym obszarze występuje duża zmienność natężenia ruchu turystycznego, mówimy tu o sezonowości, ale także o preferencjach w wyborze atrakcji turystycznych. Typowe aktywności turystyczne obejmują wycieczki na skuterach śnieżnych, oglądanie zorzy polarnej, wycieczki psimi zaprzęgami, wędrówki po lodowcu i eksplorację jaskiń lodowych, a także jazdę na nartach i snowboardzie²⁷. Sezon letni obejmuje rejsy wycieczkowe i mniejsze rejsy ekspedycyjne (obserwacja ptaków, 14%, n = 51; safari fotograficzne, 30%, n = 111). Jednodniowe wycieczki łodzią, aby zbliżyć się do lodowca lub spływać kajakowe. Podczas dnia polarne 24-godzinne światło dzienne pozwala na długie wędrówki (n = 91, 25%), oferując wiele możliwości obserwacji dzikiej przyrody (il. 4).

26 E. Salim, L. Ravel, *Last Chance to See the Ice. Visitor Motivation at Montanvers-Mer-de-Glace, French Alps*, „Tourism Geographies”, 25 (2020), no. 3, s. 4, <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1833971>.

27 Svalbard-Statistikken, 2022; *Visit Svalbard, 2022*, <https://en.visitsvalbard.com/visitor-information/news/trust-arcticgol-excluded-from-the-svalbard-tourism-council> [dostęp: 29.12.2022].



Il. 4. Rodzaj aktywności turystycznej podejmowanej podczas pobytu.

Źródło: opracowanie własne (n = 366).

Turyści często odwiedzają interaktywną wystawę w Muzeum Svalbardu (n = 94, 26%) oraz korzystają z indywidualnych wycieczek podczas pobytu w mieście Longyearbyen. Prawie jedna trzecia respondentów wskazała wybór rejsu do rosyjskiego miasta Pyramiden oraz w pobliskich obszarów Isfjorden i Billefjorden (n = 116, 32%). Badany obszar Isfjorden i Billefjorden umożliwia rejsy wycieczkowe, obserwację dzikiej przyrody, zwiedzanie miejsc istotnych kulturowo, historycznie, oraz turystykę kwalifikowaną, tj. wyprawy piesze, speleologiczne czy żeglarstwo. Jedno z pytań badawczych dotyczyło opinii o zjawisku *overtourismu* oraz także szerszego spojrzenia, świadomości samych turystów na temat odwiedzanego obszaru, a mianowicie o występowaniu *overtourismu* (tak 47%; n = 172), nie 53 %; n = 194). Na odpowiedzi mógł mieć wpływ postpandemicznego odbierania rzeczywistości, w której sztucznie wygłuszono, zahamowano wiele procesów, w tym zjawisko *overtourismu*. Ponadto zapytano również o opinię dotyczącą problemów z zanieczyszczeniem odpadami, gdzie respondenci uznali (57%; n = 209), że obszar recepcji zmagają się z problemem.

4. Dyskusja

Svalbard jest przykładem nieodłącznego potencjalnego konfliktu między popytem na zwiększoną turystykę a surowymi przepisami środowiskowymi mającymi na celu ochronę przyrody i ograniczenie działalności związanej z człowiekiem. Napięcia te wzrosły w ostatnich dziesięcioleciach, ponieważ archipelag przeszedł transformację w kierunku wykorzystania turystyki, badań i edukacji w celu zrównoważenia przyszłości gospodarczej i społecznej. Zidentyfikowane konflikty mają oczywiście wpływ na operatorów turystycznych Svalbardu. Celem polityki krajowej jest rozwój Svalbardu jako jednego z najlepiej zarządzanych obszarów dzikiej przyrody na świecie. W przypadku sprzecznych planów interesy związane z ochroną przyrody są przedkładane nad interesy komercyjne i działania, które mogą mieć wpływ na środowisko. W rezultacie rząd zrewidował plan zarządzania turystyką, a ustawa środowiskowa, Svalbard Environmental Protection Act z 2001 roku²⁸, ma na celu przede wszystkim ochronę dzikiej przyrody. Aby ograniczyć skutki przemysłu turystycznego wprowadza ekoturystykę i sugeruje rozszerzenie działalności turystycznej poza sezon turystyczny (wiosna i lato), kiedy środowisko jest najbardziej wrażliwe. Kolejne dokumenty²⁹ sugerowały ułatwienie tworzenia większej liczby lokalnych miejsc pracy w turystyce poprzez zwiększenie atrakcyjności Longyearbyen i okolicznych zamieszkałych miejsc. We wrześniu 2021 roku rząd norweski zaproponował poprawki do SEPA i powiązanych przepisów (Norwegian Environment Agency), gdzie proponowane zmiany sygnalizują zwiększoną kontrolę państwa nad działalnością przedsiębiorców w Longyearbyen.

Internet pozwolił również Longyearbyen stać się centrum usług cyfrowych. Miasto jest domem dla wielu startupów technologicznych, a jego mieszkańcy coraz częściej wykorzystują Internet do zakładania własnych firm (marketing online, usługi turystyczne i handel elektroniczny). Internet umożliwił Longyearbyen stanie się centrum energii odnawialnej (wiele turbin wiatrowych i paneli słonecznych). Miasto jest teraz w stanie wykorzystać globalne rynki i zdywersyfikować swoją gospodarkę. Wdrożono szereg inicjatyw cyfrowych, takich jak instalacja bezpłatnych hotspotów wi-fi w miejscach publicznych, rozwój portalu internetowego dla lokalnych firm, a także uruchomiono szereg usług cyfrowych dla mieszkańców (Internet Providers 2023). Jest to wielki krok dla społeczności i pomoże jej pozostać w kontakcie z resztą świata. Longyearbyen wykorzystuje różnorodne taktyki marketingu cyfrowego do promowania miasta i jego atrakcji. Oficjalna strona internetowa miasta – Visit Svalbard, zawiera szczegółowe informacje na temat

28 SEPA, 2021, Ministry of Climate and Environment. *Svalbard Environmental Protection Act*, <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/svalbard-environmental-protection-act/id173945/> [dostęp: 29.12.2022].

29 White Paper, 2016, Ministry of Justice and Public Security. *White Paper 32 (2015-2016) Svalbard*. <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/meld.-st.-32-20152016/id2499962/?ch=1> [dostęp: 29.12.2022].

lokalnej kultury, działań i wydarzeń (Visit Svalbard, 2023). Ponadto Longyearbyen jest aktywne obecne w mediach społecznościowych, z kontami na Facebooku, Twitterze i Instagramie. Za pośrednictwem tych platform miasto może udostępniać zdjęcia i filmy przedstawiające wyjątkowy arktyczny krajobraz, a także aktualizacje dotyczące nadchodzących wydarzeń i działań³⁰. Z jednej strony promocja, marketing miejsca, a z drugiej konsekwencje zmian klimatycznych i środowiskowych stwarzają potrzebę ograniczenia konieczność napływu odwiedzających przy jednoczesnym paradoksalnym zwiększeniu atrakcyjności Arktyki jako miejsca ostatniej szansy. Choć ich wpływ na środowisko jest potencjalnie wysoki, działalność turystyczna ma również kluczowe znaczenie dla utrzymania lokalnych społeczności.

Biorąc za punkt wyjścia wyżej wspomnianą konstrukcję turystyki arktycznej, a może już postarktycznej, jest to miejsce, które łączy się z segmentem „turystyki ostatniej szansy” obejmuje wszystkie podróże do miejsc docelowych, w których (zazwyczaj ikoniczne) cechy, gatunki lub krajobrazy są postrzegane jako zagrożone zniknięciem³¹ lub nieodwracalną zmianą. Można to np. wytłumaczyć zwiększonym zainteresowaniem zjawiskami związanymi ze zmianami klimatu w tym okresie. Termin „turystyka ostatniej szansy” znajduje się w awangardzie dyskusji o turystyce, szczególnie w kontekście Arktyki, gdzie miejsca lub atrakcje ostatniej szansy mogą obejmować zarówno obszary naturalne, jak i dziedzictwa kulturowego.

Zwiększająca się dostępność archipelagu Svalbard, rosnąca ilość wolnego czasu i możliwość ludzi prowadzą do wzrostu liczby odwiedzających obszary polarne, gdzie jego obecność jest wyraźnie widoczna w przekształceniach krajobrazu³². Głównymi powodami popularności obszaru Petuniabukta są: występowanie złóż surowców naturalnych (głównie węgla, ale także gipsu i ropy naftowej); łatwy dostęp – około 1-2 godziny łodzią od Longyearbyen (stolicy Svalbardu); bogactwo atrakcji; obfitość atrakcji turystycznych – różne typy lodowców (w tym lodowiec Nordenskiöld) i dziedzictwo kulturowe (Pyramiden); cechy interesujące dla naukowców – różne typy lodowców, ciekawe formacje geologiczne. Miasto Pyramiden i Barentsburgu oraz najbliższa im okolica są miejscem, o którym mówi się w jeszcze innym kontekście. W związku z inwazją Rosji na Ukrainę i związanymi z nią naruszeniami prawa międzynarodowego i praw człowieka zarząd

30 Visit Svalbard, 2023.

31 M. Groulx, K. Boluk, C.J. Lemieux i in., *Place Stewardship among Last Chance Tourists*, „Annals of Tourism Research”, 75 (2019), s. 202-212, <https://doi.org/10.1016/j.annals.2019.01.008>.

32 A. Tomczyk, M. Ewertowski, *Changes of Arctic Landscape due to Human Impact, North Part of Billefjorden Area, Svalbard*, „*Quaestiones Geographicae*”, 29 (2010), no. 1, s. 75-83, <https://doi.org/10.2478/v10117-010-0008-3>.

Rady Turystyki Svalbardu³³ podjął decyzję o wykluczeniu z organizacji rosyjskiej spółki państwowej Trust Arcticugol. Decyzja oznacza, że państwowa firma z siedzibą w Barentsburgu traci m.in. dostęp do wspólnych procesów planowania i widoczności na platformach firmy docelowej Visit Svalbard. Ponadto, zgodnie z wnioskiem Rady Turystyki, zaprzestano zakupu usług od rosyjskich firm państwowych na Svalbardzie. Żądanie to zostanie wdrożone poprzez usunięcie z platform Visit Svalbard wszystkich produktów, wycieczek (rejsy do Pyramiden i Barentsburga), usług lub innych ofert, które mają jakikolwiek związek z rosyjskimi spółkami państwowymi na Svalbardzie.

Ponieważ Longyearbyen jest centralnym punktem tranzytowym na Archipelagu, społeczność doświadcza dylematów związanych z przepływem turystów, co obciąża środowisko, ale także stwarza możliwości zatrudnienia. Statki wycieczkowe są kolejnym przykładem tego konfliktu. Ograniczenie lub zakaz rejsów dużych statków wycieczkowych może mieć pozytywny wpływ na środowisko arktycznej turystyki morskiej. Ma to jednak znaczenie w mniejszej skali. Władze norweskie przedstawiły propozycję dla Svalbardu, która miała wejść w życie w 2023 roku, gdzie limity mają wynosić 750 pasażerów z załogą na statkach płynących na Svalbard. Ograniczenie turystyki rejsowej na dużą skalę może ograniczyć przychody ekonomiczne w porównaniu z innymi formami turystyki, przeciwdziałając celowi polityki zrównoważonej turystyki jako filaru gospodarczego. Odnosząc się do wcześniejszych analiz dokumentów i przedstawionych statystyk z 2022 i 2023 roku, to zarządzenie nie zostało wprowadzone.

Ponadto na lokalną infrastrukturę wpływają poważne zmiany środowiskowe; konieczne jest ściśle monitorowanie i ochrona wybrzeża, a także odpowiednie przepisy w celu zrównoważenia ścisłej ochrony środowiska i zdolność lokalnych planistów do tworzenia mieszkań na nowych, bezpieczniejszych obszarach³⁴.

Zakończenie

Zrównoważona turystyka jest ściśle powiązana ze zrównoważonym rozwojem, ponieważ zakłada, że działania związane z turystyką nie powinny przyczynić się do utraty zasobów naturalnych. Analiza dokumentów pokazuje przyrodnicze i środowiskowe

33 The Svalbard Tourism Council and Visit Svalbard, Svalbard Tourism Council May Terminate Cooperation With Russian State-Owned Company, 2022, <https://www.highnorthnews.com/en/svalbard-tourism-council-may-terminate-cooperation-russian-state-owned-company> [dostęp: 29.12.2022].

34 M. Jaskólski, E. Pawłowski, M. Strzelecki, *High Arctic Coasts at Risk—The Case Study of Coastal Zone Development and Degradation Associated with Climate Changes and Multidirectional Human Impacts in Longyearbyen (Adventfjorden, Svalbard)*, "Land Degradation and Development", 29 (2018), no. 8, s. 2514-2524, <https://doi.org/10.1002/ldr.2974>.

regulacje, wskazując na dostęp do obszarów, wymagania dotyczące organizacji turystyki. Zauważono konflikty i wewnętrzne niespójności w sposobie zarządzania i rozwoju turystyki na Svalbardzie. Został on ukształtowany zarówno przez wzrost gospodarczy, jak i ochronę środowiska, bez żadnych konkretnych celów rozwoju biznesu lub akceptowalnych granic zmian środowiskowych i społecznych. Interesariuszom turystyki może to komplikować racjonalną ocenę równowagi między rozwojem gospodarczym a stanem środowiska. Warto zwrócić uwagę na to, że archipelag Svalbard ze względu na postępowy technologiczny staje się bardziej dostępnym miejscem, a turystyka jest integralną częścią Svalbardu. Z roku na rok osoby działające w branży turystycznej oraz naukowcy zastanawiają się nad wprowadzeniem rozwiązań i koncepcji ograniczeń dla turystyki na Svalbardzie. Nadszedł czas, aby zastanowić się, jak kierować turystyką w odniesieniu do ochrony dzikiej przyrody w świetle szerszego kryzysu klimatycznego. Przedstawiane nieścisłości, często wykluczające się zalecenia albo nieprzestrzeżenie wytycznych wprowadzają chaos i niezrozumienie. Coraz częściej na Svalbardzie mówi się o działaniach zrównoważonego rozwoju, w którym mieści się również turystyka. Zrównoważona turystyka zakłada, że działania z nią związane nie powinny przyczyniać się do utraty zasobów naturalnych, lub niszczenia środowiska, ale do poprawy jakości życia w społecznościach lokalnych.

Bibliografia

- Abrahams Z., Hoogendoorn G., Fitchett J.M., *Glacier Tourism and Tourist Reviews. An Experiential Engagement with the Concept of "Last Chance Tourism"*, „Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism”, 22 (2022), no. 1, s. 1-14, <https://doi.org/10.1080/15022250.2021.1974545>.
- Arlov T.B., *A Short History of Svalbard*, Oslo 1994.
- Balińska A., *Determinanty popytu mieszkańców Warszawy na usługi agroturystyczne*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Turystyki”, 2014, nr 1 (25), s. 251-264.
- Dahle K., Bjerck H.B., Prestvold K., *Kulturminneplan for Svalbard 2000-2010, 2000 [Cultural Heritage Plan for Svalbard 2000-2010]*, Sysselmannen på Svalbard. Longyearbyen, Norway 2000.
- de la Barre S., Maher S., Dawson J. i in., *Tourism and Arctic Observation Systems. Exploring the Relationships*, „Polar Research”, 35 (2016), no. 1, 24980, <http://dx.doi.org/10.3402/polar.v35.24980>.
- Dube K., Nhamo G., *Tourist Perceptions and Attitudes Regarding the Impacts of Climate Change on Victoria Falls*, „Bulletin of Geography. Socio-economic Series”, 47 (2020), no. 47, s. 27-44, <http://doi.org/10.2478/bog-2020-0002>.

- Flyen A.C., Flyen C., Hegnes A.W., *Exploring Vulnerability Indicators. Tourist Impact on Cultural Heritage Sites in High Arctic Svalbard*, „Heritage”, 6 (2023), no. 12, s. 7706-7726, <https://doi.org/10.3390/heritage6120405>.
- Flyen A.C., Thuestad A.E., *A Review of Fungal Decay in Historic Wooden Structures in Polar Regions*, „Conservation and Management of Archaeological Sites”, 24 (2022), no. 1-3, s. 3-35, <https://doi.org/10.1080/13505033.2022.2156145>.
- Gawor Ł., Dolnicki P., *Arctic Tourism Development with Regard to Legal Regulations and Environmental Protection*, „Studies of the Industrial Geography Commission of the Polish Geographical Society”, 32 (2018), no. 2, s. 289-298, <https://doi.org/10.24917/20801653.322.20>.
- Groulx M., Boluk K., Lemieux C.J. i in., *Place Stewardship among Last Chance Tourists*, „Annals of Tourism Research”, 75 (2019), s. 202-212, <https://doi.org/10.1016/j.annals.2019.01.008>.
- Internet Providers, 2023, <https://isp.page/news/internet-in-longyearbyen/> [dostęp: 1.06.2024].
- Jaskólski M., Pawłowski Ł., Strzelecki M., *High Arctic Coasts at Risk-The Case Study of Coastal Zone Development and Degradation Associated with Climate Changes and Multidirectional Human Impacts in Longyearbyen (Adventfjorden, Svalbard)*, „Land Degradation and Development”, 29 (2018), no. 8, s. 2514-2524, <https://doi.org/10.1002/ldr.2974>.
- Jóhannesson G., Welling J., Müller J. i in., *Arctic Tourism in Times of Change. Uncertain Futures – from Overtourism to Re-Starting Tourism*, Nordic Council of Ministers, Copenhagen 2022, <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1640475/FULLTEXT01.pdf> [dostęp: 1.06.2024].
- Kaltenborn B., Østreg W., Hovelsrud G., *Change Will Be the Constant. Future Environmental Policy and Governance Challenges in Svalbard*, „Polar Geography”, 43 (2019), no. 2, s. 1-21, <https://orcid.org/10.1080/1088937X.2019.1679269>.
- Kizielewicz J., *Morskie rejsy wycieczkowe na Arktykę i Antarktydę – trendy, rozwój, perspektywy*, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, 35 (2016), nr 3, s. 313-325.
- Kotašková E., *From Mining Tool to Tourist Attraction. Cultural Heritage as a Materialised form of Transformation in Svalbard Society*, „Polar Record”, 58 (2022), e19, s. 1-9, <https://doi.org/10.1017/S0032247422000092>.
- Krange O., Kaltenborn B.P., Hultman M., *Cool Dudes in Norway. Climate Change Denial among Conservative Norwegian Men*, „Environmental Sociology”, 5 (2018), no. 1, s. 1-11, <https://doi.org/10.1080/23251042.2018.1488516>.
- Król K., *Dywersyfikacja źródeł ruchu w internetowej promocji agroturystyki*, „Problemy Drobnych Gospodarstw Rolnych”, 2019, nr 1, s. 51-59, <http://dx.doi.org/10.15576/PDGR/2019.1.51>.
- Kugiejko M., *Increase of Tourist Traffic on Spitsbergen, An Environmental Challenge or Chance for Progress in the Region?*, „Polish Polar Research”, 42 (2021), no. 2, s. 139-159.
- Ministry of Climate and Environment, White Paper 8 (1999-2000). The Government's Environmental Policy and the State of the Environment, <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/97892264195738-en.pdf?expires=1732088880&id=id&accname=guest&checksum=9A2E67922E409B8D39C0BF16BAB85FF0> [dostęp: 1.06.2024].
- Norum R., *Barentsburg and Beyond. Coal, Science, Tourism, and the Geopolitical Imaginaries of Svalbard's "New North"*, in: *Postcolonial Perspectives on the European High North. Unscrambling the Arctic*, eds. G. Huggan, L. Jensen, London 2016, s. 31-65.
- Norwegian Environment Agency, Amendments to the Svalbard Environmental Protection Act and Associated Regulations on Nature Conservation Areas, Motor Traffic, Camping Activities and

- Area Protection and Access to Virgohamna, Consultation Paper, 31 September 2021, <https://hss.miljodirektoratet.no/api/1/publisert/hoering/vedlegg/17133> [dostęp: 1.06.2024].
- Norwegian Polar Institute, 2022, Thematic data: Governor of Svalbard, Norwegian Environment Agency, <https://geodata.npolar.no/> [dostęp: 1.06.2024].
- Port Longyearbyen, <https://portlongyear.no/?fbclid=IwAR23GI0JoRA9iJF0ZytnjDilwXcoM91g-2tpOxlGeYmun-6suteGZiR4iNI> [dostęp: 1.06.2024].
- Regjeringen, no. 2023, *Environment over Tourism on Svalbard. New Rules from January 2025*, <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/de-fleste-koronatiltakene-pa-svalbard-oppheves/id2902710/> [dostęp: 1.06.2024].
- Roura R.M., *The Footprint of Polar Tourism. Tourist Behaviour at Cultural Heritage Sites in Antarctica and Svalbard*, Groningen 2011 (Circumpolar Studies, vol. 7).
- Saarinen J., Varnajot A., *The Arctic in Tourism. Complementing and Contesting Perspectives on Tourism in the Arctic*, „Polar Geography”, 42 (2019), no. 2, s. 109-124.
- Salim E., Ravel L., *Last Chance to See the Ice. Visitor Motivation at Montanvers-Mer-de-Glace, French Alps*, „Tourism Geographies”, 25 (2020), no. 3, s. 1-23, <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1833971>.
- Saville S.M., *Valuing Time. Tourism Transitions in Svalbard*, „Polar Record”, 58 (2022), e11, <https://doi.org/10.1017/S0032247422000055>.
- Statistics Norway, 2022, Industry Statistics for Svalbard, <https://www.ssb.no/en/statbank/table/07383/tableViewLayout1/> [dostęp: 24.07.2023].
- SEPA, 2021, Ministry of Climate and Environment. Svalbard Environmental Protection Act, White Paper, 2016, Ministry of Justice and Public Security. White Paper 32 (2015–2016) Svalbard, <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/svalbard-environmental-protection-act/id173945> [dostęp: 1.06.2024].
- Svalbard-Statistikken, 2022, <https://www.visitsvalbard.com/dbimings/%C3%85rsstatistikk2022.pdf> [dostęp: 1.06.2024].
- Svalbardmiljøloven, Lov om miljøvern på Svalbard [The Svalbard Environmental Protection Act] (LOV-2021-06-18-122), Lovdata 2001, <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2001-06-15-79> [dostęp: 10.10.2023].
- Syssemesteren på Svalbard. Årsrapport 2022; Syssemesteren på Svalbard: Longyearbyen, <https://www.syssemesteren.no/contentassets/cc1280ad5c8841638bf6c58d9172ddca/arsrapport-2022.pdf> [dostęp: 1.06.2024].
- The Future of Internet Access, 2023, <https://ts2.space/en/the-future-of-internet-access-in-svalbard-starlink-takes-flight/> [dostęp: 29.12.2022].
- Tomczyk A.M., Ewertowski M., *Changes of Arctic Landscape due to Human Impact, North Part of Billefjorden Area, Svalbard*, „Quaestiones Geographicae”, 29 (2010), no. 1, s. 75-83, <https://doi.org/10.2478/v10117-010-0008-3>.
- Turystyka*, red. W. Kurek, Warszawa 2007.
- Visit Svalbard, 2023, <https://www.visitsvalbard.com/hva-skjer/dark-season-blues-p2521203> [dostęp: 29.12.2022].
- Visit Svalbard*, 2022, <https://en.visitsvalbard.com/visitor-information/news/trust-arcticugol-excluded-from-the-svalbard-tourism-council> [dostęp: 29.12.2022].